

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 22, Sayı/Issue: 42, Yıl/Year: 2020 (Aralık/December)

**Seyahat Özgürlüğünün Anlamlandırılması Bağlamında Seyahat
Kavramının Kur'ân-ı Kerîm Perspektifinden Analizi**

*Analysis of the Concept of Travel (Tourism) from the Quranic Perspective in
the Context of Understanding the Freedom of Travel According to Islamic Law*

Mehmet Hicabi Seçkiner

Öğr. Görevlisi, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı -
Lecturer, Hitit University Faculty of Theology, Department of Islamic Law

mhicabiseckiner@hitit.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6512-5267>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 29/07/2020

Kabul Tarihi/Date Accepted: 21/11/2020

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2020

Atıf/Citation: Seçkiner, Mehmet Hicabi. "Seyahat Özgürlüğünün Anlamlandırılması Bağlamında Seyahat Kavramının Kur'ân-ı Kerîm Perspektifinden Analizi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/42 (2020), 511-538. <https://doi.org/10.17335/sa-kaifd.775580>.

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.

Seyahat Özgürlüğünün Anlamlandırılması Bağlamında Seyahat Kavramının Kur'ân-ı Kerîm Perspektifinden Analizi

Öz

Biz bu çalışmamızda İslam dininin ve dolayısıyla İslam hukukunun temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'de seyahat kavramının lafzi karşılığını, kavramla kastedilen muradı ve İslam alimlerinin kavrama yükledikleri anlamı ortaya koyacak ve kavramdan kastedilen ile anlaşılmanın mukayeselerini yapmaya çalışacağız. Bu sayede seyahat kavramının analizini yaparak İslam hukukunda seyahat özgürlüğünün varlığı ve sınırlarının daha doğru anlaşılmasına katkı sağlamış olacağız. Diğer taraftan etimolojik kökenlerin hukuki sonuçlara yansımaları dikkate alınarak, seyahatin etimolojik araştırmasından hareketle seyahat özgürlüğünün niteliğini tanımlamaya çalışacağız. Ayrıca multidisipliner bir yaklaşımla içerisinde Tefsir, Hadis, İslam Hukuku, Beşeri Hukuk, Sosyoloji ve özellikle Turizm ve özelde İslami Turizm'in yer aldığı sahalardan argüman alıp bu sahalara veri sunmuş olacağız.

Anahtar Kelimeler: Seyahat, Seyahat Hakkı, Seyahat Özgürlüğü, Kur'ân-ı Kerîm'de Seyahat, İslam Hukukunda Seyahat Özgürlüğü, Turizm, İslami Turizm.

Analysis of the Concept of Travel (Tourism) from the Quranic Perspective in the Context of Understanding the Freedom of Travel According to Islamic Law

Abstract

In this study, we will reveal the verbal value of the concept of travel in the Qur'ân, which is the main source of the religion of Islam and hence the Islamic law, the meaning implied by this concept and the meaning that the Islamic scholars attributed to it. Then we will try to make a comparison with what is meant by this concept. In this way, by analyzing the concept of travel, we will contribute to a better understanding of the existence and limits of freedom of travel in Islamic law. On the other hand, considering the reflection of etymological origins on legal consequences, we will try to define the quality of freedom of travel based on the etymological quest of travel. In addition, we will take arguments from such fields that Tafsir, Hadith, Islamic Law, Human Law, Sociology and especially Tourism and Islamic Tourism in particular, and present data to these fields with a multidisciplinary approach.

[You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Keywords: Travel, The Right to Travel, Freedom of Travel, Travel in the Quran, Freedom of Travel in Islamic Law, Tourism, Islamic Tourism.

GİRİŞ

İslamî literatürde önemli yeri olan seyahat kavramı şüphesiz İslam hukuk sahasında da büyük bir değere sahiptir. Özellikle son yüzyılda hızlanan küresel hareketlilik bu kavramın taşıdığı değer ve anlamı birkaç kat daha artırmıştır. Seyahate yüklenen anlam tarihin hemen her döneminde genellikle özgürlük merkezli bir olgu oluşu üzerine kurulu bir mana taşısa da günümüzde özgürlük odaklı reflekslerin önünün alınmadığı ve özgürlüklerin giderek artıp sınırsızlaştığı bu dünyada pek çok olgu gibi seyahat de çok daha fazla bir özgürlük anlayışı içinde değerlendirilmektedir.

Peki olguların ve onlara yüklenen anlamların oldukça serbestleşmesi dünyaya ve insanlığa olumlu mu, olumsuz mu katkı sağlamaktadır? Şüphesiz ki bunun değerlendirilmesi uzun mesailer istemektedir. Ancak aşikar olan şey

özgürleştikçe doğaya ve insanlığımıza verdiğimiz zararın katbekat arttığıdır. Bu zarara mani olmanın ve kişinin insanlığa, doğaya ve kendine zarar vermesine bir dur demenin en etkili yolu sürecin ahirinden önce iptidasına göz atmakla yani özgürleşen olguların başlangıçta içerdiği anlamları ortaya koymakla olur.

Diğer yandan hayatın içinde vazgeçilmez olgularımızın en mühimlerinden olan dinin ve müntesibi olduğumuz İslam dininin ve olguların hukuka konu oluşlarına binaen İslam hukukunun bu kavramlara yükledikleri manalarda hususiyet arz ettikleri şüphesizdir. Günümüzde artan seyahat hareketliliği karşısında pozitif hukukun ve İslam hukukunun seyahat özgürlüğüne yüklediği kanuni niteliğin yönünün belirlenmesi ve bunun toplumların yaşam tarzlarına etkisi de yine bu kavrama yüklenecek temel anlam ile ilişkilidir. Bunun sağlanması ise İslam dininin iki asli kaynağından ilki olan Yüce Kur'an'ın seyahat kavramına yüklediği anlamın tespit ve analizinde yatmaktadır. Bizde işe temelden başlama arzusuyla Kur'an-ı Kerim'de seyahat kavramını ilgili ayetlerde tespit edip, tefsir ve hadis kaynaklarından hareketle analizini yaparak kavramın niteliği hakkında bir sonuca varmaya çalışacağız.

1. Tanım

Günümüzde hem İslami hem de modern literatürde sıkça kullanılıp sosyal ve hukuki ilişkilerde önemli bir yer edinmiş olan seyahat kelimesi dilimize Arapça سَح (s-y-h) kökünden gelmiş olup sözlükte "yolculuk etmek, yeryüzünde dolaşmak" gibi anlamlar taşımaktadır.¹ Türkçemizde yolculuk kavramı seyahat ile eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte seyahat yolculuğun daha teknik bir adını oluşturmaktadır. Türk hukuk literatüründe de yolculuk yerine seyahat kavramı tercih edilmiştir.²

Kavramın asli dili olan Arap dilinde seyahat sözcüğünün temeli "siyâhat" kelimesine dayanmakta olup kelime, yaygın kullanımda "seyahat" şeklini almıştır.³ Arap dil literatüründe kavramın kapsamına "suyun akması, akıp gitmek, yolculuk yapmak, dolaşmak ve seyahat etmek" gibi anlamların yüklenildiği görülmektedir.⁴ Serbestçe dolaşmak anlamında "sîhû" emrinin mastarı

1 Komisyon, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), "Seyahat", 2/1955.

2 bk. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, md. 23; Suna Kili - Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri* (Ankara: Türkiye İş Bankası Yay., 1985), 261.

3 Ferid Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Sözlük* (İstanbul: Aydın Kitabevi Yayınları, 1997), "Seyahat", 947.

4 Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru's-Sâdır, ts.), "syh", 2/492; Muhammed Murteza el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Beyrut: Daru'l-Hidâye, 2010), "syh", 4/98; İbni Fâris, *Mucmelu'l-lugat* (Beyrut: Dâru İhyâ'i-Turâsî'l-'Arabî, 2005), "syh", 326; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân* (Dımaşk: Daru'l-Kalem, 2009), "syh", 431; İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-vasît* (Kahire: Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye, 1960), "syh", 1/469.

olarak gelen “siyâhat” Arap dilinde sıradan bir gezmeyi değil, gerekli hazırlıklar yapılarak çıkılan planlı yolculuğu ifade eder.⁵

Diğer yandan sözlüklerde “siyâha” kalıbıyla kelimenin “oruçlu olma” ve “ibadet ve inziva için kendini tutma” anlamları taşıdığına da değinilmiştir.⁶ Bundan maada kavramın mutlak anlamda yeryüzünde gezmek dolaşmak anlamı taşıdığı gibi geçmişte insanların ibadet ve inziva için yeryüzünde yaptıkları seyahat anlamında da kullanılmış olduğunu söyleyebiliriz ki buradan hareketle kavramın ruhbanilik ve Mesihliğe atfedildiği de bilinmektedir.⁷ Hatta kavramın temellerinin yeryüzünde ibadet maksadıyla yapılan yolculuğa dayandığı kaynaklarda vurgulanmıştır.⁸

Seyahat kavramının İngilizce karşılığını Latince'den gelen ve bir dönme hareketini ifade eden “tornus” kelimesinden türeyen “touriste” kelimesi oluşturmaktadır. Tornus ile bağlantılı “tour” kelimesi de dönme hareketini, iş ve eğlence amacıyla yapılan ziyareti ifade ederken aynı kökten gelen “touring” kelimesi eğitim ve kültürle ilişkili geziler için kullanılmaktadır. Bundan maada İngiltere’de eğitilmiş kimselerin Kıta Avrupası’na yolculuk yapanlarını İngiltere dahilinde yolculuk yapanlardan ayırmak için “touring” kelimesi yerine “touriste” tercih edilmiştir.⁹ Buna göre “touriste” sözcüğüyle aslında ülke aşırı seyahat etmek kastedilmiş olsa da zamanla turizm, “başlama noktasına dönülmek kastıyla çıkılan kısa ya da uzun süreli yolculuğun adı” olarak kalmıştır.¹⁰

Geçmişte devletlerin ve sınırlarının tam teşekkül edip günümüzdeki kadar uluslararası ilişkilerin hukuki bağlamda düzenlenmiş olmaması hasebiyle seyahat kavramının ıstılahi yönüne dikkat kesbedilmediği anlaşılmaktadır. Ancak modern dönemle birlikte özellikle uluslararası ilişkiler ve hukukun ilgi alanına giren seyahat kavramının ıstılahi olarak siyaset, hukuk, iktisat vb. gibi farklı disiplinlerde, hepsi özünde kök anlamı olan yolculuk eylemiyle doğrudan irtibatlı olarak, farklı karşılıklar bulan birden çok tanımlaması yapılmıştır.¹¹

Kavramın ıstılahi karşılığına baktığımızda TDK. Sözlüğünde seyahat, yolculukla bağlantılı olarak “ülkeden ülkeye veya bir ülke içinde bir yerden bir yere

5 Komisyon, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 2/722.

6 el-İsfahânî, "syh", 431; ez-Zebîdî, "syh", 4/98.

7 İbn Manzûr, "syh", 2/493.

8 ez-Zebîdî, "syh", 4/99.

9 Hasan Olalı, *Turizm Teorisi ve Politikası* (İzmir: Endüstri Matbaacılık, 1963), 4-10; Ziya Eralp, *Genel Turizm* (Ankara: Ankara Üniv. SBF Yayınları, 1983), 9.

10 Selahattin Çoruh, *Genel Turizm Bilgisi* (Ankara: Güven Matbaa, 1969), 8; Ali Akpınar, *Kur’an Aydınlığında Seyahat* (Ankara: TDV. Yayınları, 1998), 11.

11 Haşim b. Muhammed b. Hüseyin Nagur, *Ahkâmu’s-siyâha ve âsârîhâ* (ad-Dammam: Dâru İbnu’l-Cevzi, 2003), 16.

gidiş veya geliş, gezi, seyahat, sefer” şeklinde tanımlanmıştır. Seyahatin kavramsal karşılığını ortaya koyma adına vermemiz gereken en stratejik tanım 1963 yılı Birleşmiş Milletler Seyahat ve Turizm Konferansı kararında belirtilen seyahat eden kimse yani turist için belirlenen “devamlı ikamet ettiği ülke dışında herhangi bir ülkeyi, o ülkede çalışma amacı dışında ziyaret eden kişi”¹² şeklindeki uluslararası hukuk tanımıdır.

İslamî literatüre gelecek olursak, İslam âlimleri de seyahat konusu üzerinde yer yer durmuş ve tanımlamalarda bulunmuşlardır. Mesela Kurtubî'ye göre “seyahat asıl anlamı itibariyle suyun akıp gittiği gibi, yer üzerinde gitmek” demektir.¹³ Muhammed Reşid Rıza ise seyahati “*cihad, ilim talebi veya çalışmak gibi sahih birtakım maksatlarla yeryüzünde memleketleri dolaşmak*” olarak tanımlamıştır. Elmalılı Hamdi Yazır'a göre seyahat, “*suyun akması gibi, kolayına geldiği şekilde yeryüzünde gezip dolaşmaktır, şehirlerden ve beldelerden uzaklara varıncaya kadar istediği yere gitmek ve seyr-ü sefer etmektir.*”¹⁴ Seyahat ahkâmı üzerine akademik çalışma yapan Hüseyin Nâgur ise seyahati, “*yolcu ile gideceği yer arasında karşılıklı etkileşim oluşturan faaliyet.*” şeklinde ifade etmiştir.¹⁵

Dinamik bir yapıya sahip olup insanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilen seyahat olgusu, çeşitli dillerde farklı kavramlarla ifade edilse de son birkaç yüzyıldır yer değiştirme anlayışından ayrılarak turizmle birlikte anılır olmuştur. Seyahati oluşturan dinamik olayların gelişimi ve pek çok terimin doğduğu karışıklık sonucu, tüm yönelimler turizm sözcüğü üzerinde toplanmıştır.¹⁶ Yani günümüzde yolculuk/seyahat denildiğinde akla ilk gelen kavram turizmdir. Asırlar geçtikçe avlanma, merak, sağlık, din, ticaret, eğlence ve boş zaman geçirme gibi birçok farklı nedenle gerçekleşen seyahat eylemlerinin günümüzde yarısına yakını turizm odaklı oluşmaktadır. Çünkü turizm bugün kurumlaşmış bir sektörün adı olmuştur.¹⁷

Turizmin öznesi insan olan bir faaliyet oluşu sosyal, psikolojik, ekonomik ve siyasi pek çok faktörlerin bünyesinde bir araya gelmesinden dolayı net ve kapsamlı bir tanımı yapılamamıştır.¹⁸ Türk Dil Kurumu turizmi “*dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi*” şeklinde tanımlamıştır.¹⁹ Turizme ait tanımlar arasında en kapsayıcı olanı W. Hunziker ve K. Krapf'a ait “*sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir sağlayıcı hiçbir uğraşta bulunmamak koşulu ile*

12 Word Turizm Organization (WTO), “Dünya Turizm Örgütü Deklarasyonu”, (Erişim 1 Temmuz 2020).

13 Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 10/393.

14 M. Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Umut Matbası, 1992), 4/267.

15 Hüseyin Nagur, *Ahkâmü's-siyâha ve âsarîha*, 18.

16 Didar Sarı Çallı, “Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Konusunda Türkiye'nin Konumu”, *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi* 4/1 (2015), 4.

17 Nazmi Kozak vd., *Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar* (Ankara: Detay Yayınları, 2010), 1.

18 Kozak vd., *Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar*, 2.

19 Türk Dil Kurumu (TDK), “Turizm”, (Erişim 5 Mart 2020).

yabancıların geçici süre kalıplarından doğan olay ilişkilerinin tümüdür"²⁰ şeklindeki tanımdır.

Günümüzde en genel tanımıyla Birleşmiş Milletler (UN) ve Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından turizm "*insanların iş, eğlence ve diğer amaçlarla bir yıldan uzun olmamak suretiyle gezmelerini, genel yaşam alanları haricindeki yerlerde kalmalarını*" kapsayan bir kavram olarak tanımlanmıştır.²¹ Bu tanımlama turizm ve turiste ilişkin yapılan tanımların da temelini oluşturmaktadır. Söz konusu tanımların çoğu, seyahatin mesafesine, harcanılan sürenin uzunluğuna ve seyahatin amacına dayalı olarak yapılmaktadır.²²

Sonuç olarak seyahat ve turizmi özdeşleştiren genel anlamda bir tanım olarak seyahat "*ikamet ettiği yerden uzakta başka bir yere iş, eğitim, tatil vb. amaçlarla genellikle geri dönme maksadıyla yapılan yolculuk*" şeklinde nitelendirilebilir.²³ Diğer taraftan turizm kavramının yaygınlaşması ve kurumsallaşmasında Müslümanların çok rolü olmadığından günümüzde turizm kavramı İslami seyahat kavramının amaçlarından farklı bir şekilde doldurulmuştur.²⁴

2. Kur'ân-ı Kerîm'de Seyahat Kavramı

2.1. Seyahat Kavramı

Seyahat kavramının lügat ve ıstılah karşılıklarını ve geçmişten günümüze kavramın gelişimini yukarıda beyan ettik. Şimdi ise seyahat kavramının Kur'ân-ı Kerîm'de lafzen nasıl geçtiğini, bu kavramlara yüklenen anlamları ve aralarındaki bağı ortaya koymaya çalışacağız. Bu sayede İslam dininin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm merkezinde Allah Teâlâ'nın seyahatten muradının ne olduğunu ve İslam literatüründe seyahat denildiğinde anlaşılan ve günümüzde seyahate yüklenen anlam ile Kur'ân-ı Kerîm'de vurgulanan bağlamın örtüşüp örtüşmediğini tespit etmeye çalışacağız. Böylece İslam hukukunda seyahat özgürlüğüne kavramsal çerçevede yüklenecek anlam çabasına katkı sağlamış olacağız.

Kur'ân-ı Kerîm'de Arapça "*s-y-h*" ve "*s-v-h*" kökleri ve kalıpları üzerine yaptığımız taramada araştırmamızla bağlantılı on dört kelime bu kökün geçtiğini bunlardan on birinin "*mesîh*" lafzıyla "*Mesih*" ve "*Mesîhîlik*" anlamında ikisinin "*sâih*" ism-i fail vezniyle ve bir tanesinin "*sîhû*" emir sığısıyla geçtiğini belirledik. Bu ayetlerden yalnızca üç tanesi seyahat kavramıyla doğrudan ilişkili olduğundan çalışmamız bu üç kavram ve geçtiği üç ayetin analiziyle devam edecektir.

20 Kozak vd., *Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar*, 3.

21 Kozak vd., *Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar*, 7.

22 Sarı Çallı, "Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Konusunda Türkiye'nin Konumu", 3.

23 Orhan İçöz, *Turizm Ekonomisi* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2005), 2.

24 Akpınar, *Kur'an Aydınlığında Seyahat*, 11.

2.1.1. et-Tevbe Suresi 2. Ayet

Kur'ân-ı Kerim'de seyahat kelimesinin Mushaf sırasına göre geçtiği ilk yer et-Tevbe Suresi 2. ayetidir.²⁵ İlgili ayette müşriklere *فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ* hitabı "*Yeryüzünde dört ay daha dolaşın...*"²⁶ şeklindeki ifade ile seyahat kelimesi gezme-dolaşmak anlamıyla kullanılmıştır.²⁷

Ayetin tefsirinde İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), ibareyi "*yeryüzünde serbestçe dolaşın*" şeklinde mutlak anlamda seyahat manasıyla tefsir etmiş ve ayeti "*O halde size fayda vermeyecek olan gezip dolaşmayı bırakın azabımı sizden uzaklaştıracak tövbeye koşun. Bilin ki Allah kafirleri dünyada helak edip ahirette de cehennem azabına koyarak rüsvay eder.*" şeklinde yorumlamıştır.²⁸

Kurtubî (ö. 671/1273) ise seyahat kelimesinden muradın seyr-ü sefer olduğunu beyan ederek sözlerine başlamış ve ancak bu seyirden maksadın müşriklerin işlerini güçlerini toplamaları anlamı taşıdığını ifade etmiştir.²⁹ Ayette geçen "*fesihû*" kelimesini "*yeryüzünü başından sonuna kadar ibret alacak bir nazarla, nizamlı ve tedbirli bir şekilde ancak Müslümanlardan gelebilecek savaş ve esir alma gibi tehditlere karşı emin ve güvenli bir şekilde gidip dolaşın*" şeklinde yani "*ibret alacak bir nazar*" kaydıyla mukayyet olarak tefsir etmiştir.³⁰

Son dönem müfessirlerinden Elmalılı Hamdi Yazır da ayeti oldukça kapsamlı ve sistematik bir şekilde ele almış, ayetin tefsirinde gezme-dolaşma fiilini "*hazırlık yapma ve hazırlıklı olma*" kayıtlarına bağlamış olup, seyahat kavramı ile ilgili ve de ayetin beyanına ilişkin şunları belirtmiştir:

*"Seyahat anlamı içinde serbestçe dolaşma ve genişçe hareket etme manası vardır... Bunun için "seyahat ediniz" sözünde "gidiniz veya seyr-ü sefer ediniz" sözünden daha çok bir genişlik ve müsaade anlamı ve daha ziyade "hazırlıklı bulunmak" uyarısı vardır."*³¹ Emir şeklinde yapılmış olan bu uyarı ve bununla kastedilen "*mutlaka seyahat ediniz*" şeklinde bir emir olmayıp, mutlak anlamda bir ibahadır."³²

25 Özellikle barış ve savaş hükümlerinin yer aldığı et-Tevbe Suresi, İslam hukukuna konu olan pek çok hüküm ayetiyle şöret bulmuştur. bk. Ebi Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sadık Kamhâvî (Beyrut: Dâru İhyâ'i-Turâsî'l-'Arabî, 1992), 4/264; Ebi Bekir Muhammed b. Abdullah İbnü'l-'Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 2/446.

26 *Kur'ân-ı Kerim Meâlî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), et-Tevbe 9/2.

27 et-Tevbe, 9/2. Ayetin ibaresi ve meali şu şekildedir: *فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ* "*Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. Şunu bilin ki, siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz; Allah ise inkarcıları perişan edecektir.*"

28 Ebi Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi' u'l-Beyân an Te'vîli Âye'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki (Kahire: Dâr-ı Hicr, 2001), 11/306.

29 el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 2006, 10/97.

30 el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 2006, 10/97.

31 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1992, 4/267.

32 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1992, 4/268.

Yine Elmalılı Hamdi Yazır' dan alıntı yaparak konuyu sade ve anlaşılır olarak ele alan *Kur'an Yolu Tefsiri'*nde ilgili ayet kendi davranışları sebebiyle antlaşmaları feshedilen müşriklerin, güven içinde dolaşarak kendilerini korumak için her türlü önlemi alabilecekleri, diledikleri gibi hareket edip geleceklerini güvenceye alma yollarını araştırabilecekleri şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca ayette geçen seyahat kavramının sıradan bir gezintiye değil, gerekli hazırlıklar yapılarak çıkılan planlı yolculuğu ifade ettiği yorumu da yapılmıştır.³³

Görüldüğü üzere müfessirlerin geneli, ayetteki seyahat emrinin kafirlere yönelik olduğunu ve bu seyahatin maddi ve manevi bir amaç taşıdığını da belirtmişlerdir. Bununla beraber seyahat eyleminin mutlak mı yoksa belli bir kayda bağlı bir eylem mi olduğu hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ancak müfessirlerin çoğunluğunun bu ifadenin mukayyet anlam taşıdığını bildirdiği aşıkardır. Buna göre ayette sibakından da anlaşılacağı üzere seyahat etme hitabı mutlak anlamda Müslümanlara yönelik seyahati emir ya da teşvik eden bir hitap olmamakla birlikte mukayyet anlamda gayri Müslimlere yönelik olup bu da özelde muahedeyi bozmalarına karşı kendilerine gelecek cezadan önce düşünüp taşınmaları için son bir fırsat tanınması anlamındadır.

2.1.2. et-Tevbe Suresi 112. Ayet

Mushaf sırasına göre bir diğer ayette seyahat kavramı “s-y-h” kökünden gelen “sâihûn” lafziyla ... التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ. “O tövbe edenler, ibadet edenler, hamededenler, dünyada yolcu gibi yaşayanlar, rüku edenler, secde edenler, iyiliği teşvik edip kötülükten alıkoyanlar, Allah'ın sınırlarını gözetener; müjdele o müminleri!”³⁴ şeklinde geçmektedir.³⁵

Ayetteki “sâihûn” ifadesi hakkında Ebu Hureyre'den ve Ubeyd b. Umeyr'den gelen nakille Hz. Peygamber (sav.)'in “sâihûn oruç tutanlardır” dediği rivayet edilmiştir.³⁶ Yine Said b. Cübeyr'in nakliyle İbn Abbas'ın da “sâihûn”u “oruç tutanlardır” olarak tefsir ettiği bildirilmiştir.³⁷ Diğer taraftan

33 Komisyon, *Kur'an Yolu*, 2012, 2/722.

34 et-Tevbe, 9/112. التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَالْمُؤْمِنِينَ

35 Biz buradaki mealin Kur'an Yolu Tefsirini esas alarak “dünyada yolcu gibi yaşayanlar” şeklinde verilmesini uygun gördük.

36 Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 4/503, (No. 8514); Ebu Abdullah Muhammed el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 2/365 (No. 3288); Hâkim, rivayeti Ebu Hureyre kanalıyla nakletmiş ve rivayetin sahih olduğunu beyan etmiştir; et-Taberî, *Câmi' u'l-beyân an te'vili âye'l-Kur'ân*, 12/10; Abdurrahman b. Ebi Bekir Celeddin es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, thk. Muhammed Ata (Beyrut:Dâru'l-Fikr, 2011), 4/298.

37 Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru ibn Ebî Hâtim*, thk. Esad Muhammed Tayyib (Suudi Arabistan: Mektebetü Nizar Mustafa el-Bâz, 1998), 6/1889; et-Taberî, *Câmi' u'l-beyân an te'vili âye'l-Kur'ân*, 12/11.

ilgili ayetin tefsirinde pek çok kaynakta geçen Hz. Ayşe'ye ait “*Bu ümmetin seyahati sıyam (oruç)’dır*”³⁸ şeklindeki rivayette dikkat çekmektedir.³⁹

Taberî, ayette geçen “*sâihûn*” ifadesini “*oruç tutanlar*” olarak tefsir edip “*oruç tutanlar da seyahat edenler gibi Allah yolunda vücutlarını esirgemedikleri için onlara seyahat edenler denmiştir*” şeklinde yorumlamış ve bu görüşünü pek çok delil ile teyit etmiştir.⁴⁰ Yine Taberî’nin nakline göre Ebu Hureyre, Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Abbas, Hz. Aişe, Said b. Cübeyr, Mücahid’e göre “*sâihûn*” ifadesinden murat “*oruç tutanlar*”dır.⁴¹

Celeleddin es-Suyûtî (ö. 911/1515) *ed-Dürü’l-Mensûr* adlı eserinde aynı rivayeti İbn Cerir’den nakille sunduktan sonra İbn Mesud’un da “*sâihûn*” ifadesini oruç tutanlar olarak tefsir ettiğini⁴² ve İbn Abbas’ın Allah Teâlâ’nın Kur’ân-ı Kerîm’de her zikrettiği “*seyâha*” ibaresinin “*oruç tutanlar*” anlamında olduğuna dair rivayetini nakletmiştir.⁴³

Kurtubî ise ayetin tefsirine giriş kısmında Taberî’den nakille yukarıdaki rivayet ve beyanları sunmuş, ayrıca ez-Zeccac’ın “*Hasan el-Basrî’nin görüşüne göre de seyahat edenler farz orucunu tutanlar ve oruçlarını devamlı sürdürenlerdir*” dediğini belirtmiştir.⁴⁴ Bunun ardından seyahat kelimesine oruç tutmak anlamı yüklenmesinin sebeplerini de ortaya koymuş, seyahat lafzı ile oruç tutma arasındaki bağı açıklamak için Süfyan İbn Uyeyne’nin “*Oruç tutana seyahat eden denilmesinin sebebi onun, yiyecek, içecek ve cinsel ilişki gibi bütün lezzet alınan şeyleri terk etmesinden dolayıdır*” dediğini nakletmiştir.⁴⁵

Yukardaki görüşlerin devamında Kurtubî’nin naklettiği “*Muhakkak Allah’ın ufuklarda seyahat eden, yürüyen melekleri vardır bunlar bana ümmetimin salât*

38 et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân an te’vîli âye’l-Kur’ân*, 12/15; Ebi Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmî’l-Kur’ân*, 10/394; Celeleddin es-Suyûtî, *ed-Dürü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr*, 4/297; İmâdü’l-Din Ebi’l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1998), 4/192; Bedreddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü’l-kârî Şerh-i Sahîh-i Buhâri* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1990), 14/78.

39 Temel hadis kaynaklarında geçmeyen bu rivayeti Aynî “*Cihad ve Siyer’in Fazileti*” bab başlığı altında giriş kısmında Tevbe Suresi 112. Ayet’i sunarken vermiş ve sâihûn ifadesinin oruç tutanlar olarak tefsir edilmesinin yanında cihad edenler olarak tefsir edildiğini de delillerle sunmuştur. (bk. el-Aynî, *Umdetü’l-kârî Şerh-i Sahîh-i Buhâri* 14/ 78.)

40 et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân an te’vîli âye’l-Kur’ân*, 12/10.

41 et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân an te’vîli âye’l-Kur’ân*, 12/10.

42 Celeleddin es-Suyûtî, *ed-Dürü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr*, 1/4/298.

43 Celeleddin es-Suyûtî, *ed-Dürü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr*, 1/4/297.

44 el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmî’l-Kur’ân*, 10/394.

45 el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmî’l-Kur’ân*, 10/393. Aynı rivayet için bk. Celeleddin es-Suyûtî, *ed-Dürü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr*, 4/297.

ve selâmlarını tebliğ ederler" şeklindeki hadise⁴⁶ göre seyahati "*oruç tutanlar*"dan çok "*yürüyener ve hareket edenler*" dolayısıyla içerisinde dolaşma kastı bulunan bir eylem olarak benimsediği çıkarımında bulunabiliriz.⁴⁷

Bu meyanda seyahat kavramına yüklenen anlamları delillerle sıralamaya devam eden Kurtubî, yukardaki görüşle bağlantılı olarak Atâ'nın da seyahat edenlerden kastın cihad edenler olduğu görüşünde olduğunu beyan etmiştir. Daha sonra Ebu Umâme'nin rivayetine göre bir adamın Hz. Peygambere gelerek seyahat etmek için izin istediğinde Hz. Peygamber ona "*Ümmetimin seyahati Allah yolunda cihattır*"⁴⁸ şeklindeki rivayetini nakletmiştir.⁴⁹ Abdurrahman b. Zeyd'in seyahat edenlerden muradın hicret edenler olduğu yolundaki görüşünü aktarmıştır. Ayrıca İkrime'ye göre seyahat edenlerin hadis ve ilim talebi için yolculuğa çıkanlar olduğunu⁵⁰ ve en-Nakkaş'ın nakline göre ise seyahat edenler Allah Teâlâ'nın tevhidi ve O'nun yaratmış olduğu tevhid ve tazime delalet eden ibret ve alametler üzerinde tefekkür edenler olduğunu da beyan etmiştir.⁵¹

Kurtubî'nin verdiği delillerden ve beyanlarından anlaşılmaktadır ki seyahat kelimesi hareket ifade eden bir kök anlama sahip olup seyahat kelimesinden murat, oruç tutmak olduğu gibi manevi bir amaç için yolculuğa çıkmaktır. Görülmektedir ki Kurtubî, oruç ibadeti ile seyahat arasında uzak kalan anlam bağıını her ikisinin taşıdığı manevi dinamikleri merkeze alarak uzlaştırmaya çalışmış, seyahat kavramına hem somut hem soyut anlam yükleyerek kavramı oruç tutmaktan daha genel bir mecraya çekmiş ve seyahati manevi amaç taşıyan bir hareket olarak nitelemiştir.

İlgili ayetin tefsirinde "*ayetteki seyahat edenler oruç tutanlardır*" şeklinde söze başlayan İbn Kesir (ö. 774/1373) ise Taberî'den nakil ile ilgili rivayetleri sıralamış olup bunların başında Abdullah İbn Mes'ud'un "*seyahat edenler, oruç tutanlardır*"⁵² şeklindeki rivayeti yer almaktadır.⁵³

İbn Kesir, seyahatin "*oruç tutanlar*" anlamı taşımasının yanında "*cihâd edenler*" olduğuna delâlet eden haberlerden de bahsetmiş ve bu konuda Ebu

46 Bu hadis ilgili kaynakların hemen hepsinde sahih vasfıyla geçmektedir.

47 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 10/394.

48 Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistani Ebu Dâvud, *Sünen-i Ebî Dâvud*, thk. Şuayb el-Arnaûd (Beyrut: Dâru'r-Risâletü'l-'Alemiyye, 2009), "Cihad", 6; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, "Siyer", 148 (No. 18506).

49 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 10/394.

50 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîri ibn Ebî Hâtim*, 6/1890; Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud el-Ferrâ el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî me'âlimu't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1993), 2/278.

51 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 10/394.

52 es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 4/298.

53 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 4/192.

Davud'un Sünen'inde Ebu Ümâme'den rivayet ettiği bir hadisi⁵⁴ delil göstermiştir.⁵⁵ “*Sâihûn*” ifadesinin taşıdığı manaları ortaya koyup pek çok delil getiren İbn Kesir, İbn Ebî Hâtim'den nakille kelimenin ilim öğrenenler ve muhacirler⁵⁶ anlamı ifade ettiğini de söylemiştir.

Son dönem alimlerinden Muhammed Reşid Rıza (1865-1935) *Tefsîru'l-Menâr*'da ilgili ayetteki “*sâihûn*” lafzına genişçe yer ayırmış ve farklı bir bakışla kavramı nitelemiştir. Kelimeyi “*cihad, ilim talebi veya çalışmak gibi sahih birtakım maksatlarla yeryüzünde memleketleri dolaşmak*” olarak tanımlamıştır. Ona göre seyahat Allah Teâlâ'nın yarattığı güzellikleri, çeşitli halkların durumlarını görmek, ilim talebi, cihad ve helal rızkın temini gibi sahih maksatlarla yapılır.⁵⁷

Elmalılı Hamdi Yazır da seyahat kavramına yüklenen anlamları incelemiş ve kavramın maksatlı bir gezme anlamı taşıdığı noktasında kanaatinin ağır bastığını şu ifadelerle ortaya koymuştur:

“Bazıları ayetteki seyahat lafzı için “Allah'ın yarattığı ayetleri ve yeryüzündeki gariplikleri görüp tanımak ve onlara ibretle bakmak için seyahat edenlerdir” demişlerdir ki bunun anlamı “de ki, yeryüzünde gezip, dolaşım ve olup bitenlere dikkatle bakın”⁵⁸ ayetlerindeki emir gereğince “sırf Allah'ın kudretini eserlerinde görüp tanımak için seyahat edenler demek” olur.”⁵⁹

Tahir b. Âşûr ise ayetteki seyahat kavramını doğrudan seyahat merkezli olarak ve oldukça bedî'i bir üslupla tefsir etmiştir. İbn Âşûr, seyahat kelimesinin yolculuk anlamı ifade ettiğini bu yolculuğun ise daru'l-küfürden hicret, hac yolculuğu, cihad yolculuğu gibi Allaha yakınlık amacıyla veya O'nun emrini yerine getirme amacıyla çıkılan yolculuklar gibi şer'an övülmüş vasfı bulunan yolculukları ifade ettiğini beyan etmiştir.⁶⁰ Ayrıca kelimenin tefsirinde diğer müfessirler gibi oruç tutanlar kavramına hiç değinmemiş bu sayede kavrama amaçlı bir seyahat anlamı yüklediğini doğrudan ortaya koymuştur.

Tevbe suresi 112. Ayeti ayrı bir önem atfederek tefsir eden Seyyid Kutup, *Fî Zilâl-i Kur'an*'da seyahat kelimesi hakkında değişik rivayetler olduğunu belirttiikten sonra seyahat edenlerin Allah Teâlâ'nın yarattıklarını ve O'nun evrene koyduğu tabiat kanunlarını tefekkür eden kimseler olduğu yönünde bir

54 Bu rivayete göre bir adam Peygamberimize “Ey Allah'ın elçisi, bana seyahat için izin ver” demişti. Buna karşılık Hz. Peygamber “Ümmetimin seyahati Allah yolunda cihâddır” buyurmuştur. (Bu hadisin tahriri yukarıda yapılmıştır.)

55 İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/193.

56 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîri İbn Ebî Hâtim*, 6/1890.

57 Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm tefsîru'l-menâr* (Kahire: Dâru'l-Menâr, 1947), 11/52.

58 el-Ankebût 29/20. İlişkili ayetler için bk. Â-i İmrân 3/137; er-Rûm 30/42.

59 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1992, 4/411.

60 Muhammed Tahir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Daru't-Tûnusiyye, 1984), 11/40.

açıklamada bulunmuş ve bunu destekleyen bazı ayetlerden deliller getirmiştir.⁶¹

Seyahat kavramına ilgili ayette en manidar anlamı yükleyen eser kanaatimce *Kur'an Yolu Tefsiri'*dir. Seyahat kavramı *Kur'an Yolu Tefsiri'*nde öncelikle temel tefsirlerin özeti şeklinde ele alınmış olup, "sâihûn" lafzının Hz. Peygamber'in "ümmetimin seyahati oruçtur" mealindeki hadisine binaen pek çok sahabe tarafından "oruç tutanlar" şeklinde anlamlandırıldığı beyan edilmiştir. Diğer yandan kavramın bazı rivayetlere göre cihad edenler, ilim yolunda olanlar ve hicret edenler şeklinde açıklandığı da söylenmiştir.⁶²

*Kur'an Yolu Tefsiri'*nde klasik görüşlerden farklı olarak tercümeğe esas alınan "bu dünyanın fani olduğunu unutmayanlar ve ömür sermayelerini ebedi mutluluğa harcayanlar, dünya hayatını hep bir yolculuk şuuru içinde yaşarlar" düşüncesinden hareketle kavrama "dünyada yolcu gibi yaşayanlar" şeklinde oldukça komplike ve mânidar bir anlam yüklemiştir.⁶³

Tüm bu delil ve yorumlara baktığımızda seyahat edenler kelimesinin bu ayette "töve edenler, ibadet edenler, hamd edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten men edenler ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar" gibi manevi dinamiklerle birlikte zikredilmesi yapılan bu seyahatin ilahi bir gaye taşımakla birlikte en azından bu özelliklerle irtibatlı olduğu hissini uyandırmaktadır.⁶⁴

Diğer taraftan "saihun" ifadesine her ne kadar oruç tutanlar rivayeti ağır basan bir anlam yüklemesine neden olsa da kelimenin seyahat yani akıp gitme eylemi ile de irtibatı kaçınılmazdır. Bu sayede ilgili ayette seyahat kelimesine yüklenen bir diğer anlam olan "inziva için yapılan yolculuk" veya "manevi bir amaç için yapılan münzevi yolculuk" anlamının ayetteki kelimenin yapılan tefsirlerinden daha manidar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tanımlamamız hadislerle de tezat arz etmemektedir ki hicret bir seyahat ve inziva da bir nevi cihad sayılmaktadır. *Kur'an Yolu Tefsiri'*nin kavrama yüklediği anlam olan "dünyada yolcu gibi yaşamak" tefsiri de ifade ettiği manevi dinamik ile bir nevi bizim kanaatimizi doğrular niteliktedir.

2.1.3. et-Tahrîm Suresi 5. Ayet

"S-y-h" kelimesi, üçüncü ve son ayette kelime olarak müennes formda "Eğer sizi boşayacak olursa Rabbi ona, sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah'a teslimiyet gösteren, yürekte inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bâkire eşler verebilir"⁶⁵ şeklinde geçmektedir.

61 Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2003), 3/1719.

62 Komisyon, *Kur'an Yolu*, 2012, 3/64.

63 Komisyon, *Kur'an Yolu*, 2012, 3/65.

64 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 10/396; Hikmet Koçyiğit, "Yeryüzünde Seyahat Etmenin Kur'ani Boyutu", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2011), 128.

65 et-Tahrîm 66/5; Ayetin Arapça ibaresi şu şekildedir:

Ayetteki “*sâihât*” kelimesinin tefsiri noktasında te’vil ehlinin ihtilafı olduğunu söyleyerek söze başlayan Muhammed b. Cerîr et-Taberî Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak’ın ayetteki “*sâihât*” kelimesini “*oruç tutan hanımlar*” şeklinde izah ettiklerine dair rivayetleri⁶⁶ sunmuştur.⁶⁷ Ayrıca Zeyd b. Eslem’in ise bundan maksadın “*hicret eden kadımlar*” olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir.⁶⁸ Taberî, Abdurrahman b. Zeyd’in “*sâihât*” ifadesi ile ilgili kendisine, bu kelimenin “*mu hacirât*” anlamında olduğunu ve ayrıca “*Kur’ânı Kerim’de ve ümmeti Muhammed (sav.)’in arasında seyahat kelimesinin hicret kelimesinden başka bir kelimeye karşılık bulmadığını*”⁶⁹ söylediğini bildirmiştir.⁷⁰

Bu kelimenin bir yerde müzekker diğer yerde müennes sîga ile “*yolculuk yapanlar*” anlamında kullanılması Kur’ân-ı Kerim’in kadınlı erkekli kabileler halinde toplu seyahatlere de dikkat çektiğini ve bunun sonucu olarak kavramın “*hicret edenler*” anlamına gelebileceğini de söylemek mümkündür.⁷¹

Kurtubî ise ilgili kelimenin tefsirinde yine Taberî’den nakille İbn Abbas, el-Hasen ve İbn Cübeyr’in buradaki kelimeyi “*oruç tutanlar*” olarak ve Zeyd b. Eslem’in ise hicret edenler diye tefsir ettiğini bildirmiştir. Hatta İbn Zeyd’e göre seyahatin yeryüzünde dolaşmak anlamında olduğunu ve İslam ümmeti için dini bir emir anlamında hicretin dışında bir seyahat olmadığı şeklindeki beyanını da vermiştir.⁷²

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ise ilgili ayetin tefsirinde özetle şunları söylemiştir:

“*Sâihât demek dünya hayatını bir yolculuk bilip, geçim konusunda bir yolcu gibi olduğuna kanaat edip oruç ve perhizi ahlak edinip daima ilerisini, sonunu, Allah Teâlâ’nın mükafat ve cezasını düşünmektir.*”⁷³

Seyahatten türeyen bu kelimenin anlamı hakkında üç temel görüş olduğunu beyan eden Elmalılı kimileri bunun “*hicret etmek*” anlamında olduğunu, kimileri ise “*itaatle ilgili her işe koşan, Peygamberin git dediği yere giden, hacca, sefere ve cihada koşanlar*” anlamında olduğunu söylemiştir. Çoğunluğa göreyse

عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّفَكُمُ ٱللَّهُ أَنْ يُبَدِّلَهُ ٱزْوَٱجًا ٱخَيْرًا مِّنكُمْ مُّسْلِمًا مَّؤْمِنًا فَاَتَىٰتَ قَاتِبًا تَاتَىٰتَ عَابِدَاتٍ سَابِحَاتٍ نَّيَّابَاتٍ وَأَنبَٱرًا

66 es-Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, 6/244.

67 et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân an te’vîli âye’l-Kur’ân*, 23/101.

68 et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân an te’vîli âye’l-Kur’ân*, 23/102.

69 İbn Ebî Hâtim, *Tefsîri ibn Ebî Hâtim*, 6/1890; Ebu’l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed Zemaşşerî, *el-Keşşâf an hakâiku ğavâmizu’t-tenzîl* (Beyrut: Daru’l-Kitabu’l-‘Arabî, 1986), 4/567; Ebu Muhammed Abdulkhak b. Galib el-Endelüsî İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-vecîz fi tefsîri’l-Kitâbi’l-‘azîz*, thk. Abdusselam Abdu’s-Şafi Muhammed (Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2001), 5/332; es-Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, 4/298; el-Aynî, *Umdetü’l-kârî Şerh-i Sahîh-i Buhârî*, 19/254.

70 et-Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vîli âye’l-Kur’ân*, 23/102.

71 Akpınar, *Kur’ân Aydınlığında Seyahat*, 18.

72 el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/91.

73 Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 8/160.

İlgili rivayetlerin çokluğuna binaen oruç tutanlar anlamı taşıdığını söyleyen Elmalılı kendisinin de bu görüşte olduğunu bildirmiştir.⁷⁴

*Kur'an Yolu Tefsiri'*nde ilgili ayetteki “seyahat eden kadınlar” şeklindeki ifadenin Elmalı'nın seyahat kavramına yüklediği anlamdan esinlenen bir karşılık olarak “dünyada yolcu gibi yaşayanlar” şeklinde nitelediğini görmekteyiz.⁷⁵

2.2. Seyahat Kavramı Müradifleri

Bu bölümde seyahat kavramının müradifini oluşturan bazı kavramların Kur'ân-ı Kerim'de ne şekilde geçtiğini ve nitelik olarak ne gibi anlamlar ifade ettiğini seyahat özgürlüğü mefhumunun mahiyetine katkı bağlamında tespitte çalışacağız.

2.2.1. Seyr Kavramı

İslamî literatürde günümüzdeki seyahat kavramıyla doğrudan örtüşen en uyumlu kavramlardan birisi şüphesiz ki “seyr” kavramıdır. Lügatte “yol almak, akmak, gece veya gündüz yolculuk yapmak”⁷⁶ gibi anlamlara gelen “seyr” kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de pek çok ayette geçmektedir. Kavramın geçtiği onun üzerindeki ayette genellikle önceki milletlerin kendi dönemlerindeki Peygamberleri yalanlamaları sonucu düştükleri hallerden bahsedilmekte ve bundan ibret almak için insanoğlunun yeryüzünde dolaşmasına yönelik ısrarlı emir sığaları kullanılmaktadır.

“Sizden önce(ki milletlerin başından) nice olaylar gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezin dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün”⁷⁷ ve “De ki: Yeryüzünde gezin dolaşın da (Peygamberleri) yalanlayanların sonu nasıl olmuş bir görün”⁷⁸ ayetlerinde ilk dönem İslam toplumuna, geçmiş milletlerin ahvalinden örnekler verilerek, iman etmedikleri halde karşılaşacakları senaryo uyarıcı bir hitapla beyan edilmiştir. Bu hitabın genel anlamından yola çıkarak, tüm insanların seyahatlerinde gördüklerinden ibret almaya da teşvik edildiğini söyleyebiliriz.

“(Resulüm!) de ki: “Yeryüzünde gezip dolaşın ve Allah'ın ilk yaratılışı nasıl başlatıp devam ettirdiğini görün...”⁷⁹ şeklindeki ifade ile Allah Teâlâ'nın yeryüzünde yarattıklarını görüp bundan ibret almanın gerekliliği anlatılırken de “seyr” kelimesi kullanılmıştır.

Bir başka ayette “Halkı zulmetmekteyken helâk ettiğimiz, böylece duvarları, çökmüş çatılarının üzerine yıkılmış nice memleketler, nice kullanılmaz kuyular, nice

74 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/161.

75 Komisyon, *Kur'an Yolu*, 5/402.

76 Muhammed Murteza el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 2/115.

77 Âl-i İmrân 3/137. Ayetin metni şu şekildedir: فَذُخِّلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكذِّبِينَ

78 el-En'âm 6/11.

79 el-Ankebut 29/20.

muhteşem saraylar vardır! Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, düşüncecek kalpleri, işitecek kulakları olsun?”⁸⁰ şeklinde oldukça bedi’î bir hitapla özelde müşriklerin genelde tüm insanların yeryüzünde dolaşıp tarihi mekanları görerek geçmiş milletlerin başına gelenlerden ders almaları ısrarla vurgulanmıştır.

Yolculuk eylemiyle en iyi örtüşecek lafız olan “seyr” kavramının geçtiği bu ayetler tetkik edildiğinde **iki husus** dikkat çekmektedir ki bunlardan ilki ilgili ayetlerde “seyr” kelimesinin “nazar” ve “basar” gibi ibret ifade eden lafızlarla birlikte kullanılmasıdır.

“Bir şeyi göz ile yoklayıp dikkatli biçimde düşünmek, incelemek, araştırmak” anlamlarına gelen “nazar” kelimesi ayrıca “inceleme sonucunda hâsıl olan bilgiyi de ifade eder.”⁸¹ “Nazar” kelimesinin en belirgin anlamı “bir şeyi düşünme ve incelemektir.” İlgili ayetlerde “seyr”in “nazar” kelimesi ile beraber kullanılması, onunla araştırma ve inceleme amacıyla yapılan seyahatlerin kastedildiğini ayrıca yolculuk eyleminin dolaylı olarak “ibret almak” kaydına bağlandığını göstermektedir. Bu yönüyle de “seyr” kavramının Kur’ân-ı Kerim’de seyahat anlamını taşıyan diğer kelimelerden özellikle farklılık arz ettiğini belirtelim.⁸²

İkinci olarak ilgili ayetlerde “seyr” kelimesi, tıpkı seyahat kelimesi gibi, Kur’ân-ı Kerim’de “yeryüzünde gezip dolaşmak” anlamında genellikle kâfirlere karşı, Hz. Peygamberi yalanlamaları nedeniyle önceki milletlerin kendi dönemlerindeki Peygamberlere karşı gelmeleri sonucu karşılaştıkları ibretlik manzaraları görmeleri ve bunlardan ders almaları için yapılan tehdit vâri hitaplarda kullanılmıştır. Ancak özelde durum böyle olmakla birlikte Kur’ân-ı Kerim’in her devre uzanan hitabı ile bu ayetlerle kastedilenin genel anlamda tüm insanlığa seyahatlerinde ibret nazarıyla hareket etmelerini teşvik olduğunu söyleyebiliriz.

Bir başka ayette “seyr” ve “seyahat” kelimeleri eşdeğer anlamda kullanılmış olup Sebe’ halkından örnek verilerek şehirlerarasında oluşturulan yollar ve bu yollar üzerinde yapılan yolculukların öneminden bahsedilmiştir:

“Bereketli kıldığımız beldeler ile onlar arasında birbirini gören birçok yerleşim yeri oluşturduk ve bunlar arasında seyahati uygun konaklara ayırdık... Biz de onları ibret kıssaları haline getirdik ve darmadağın ettik. Kuşkusuz bunda, yerince sabretmesini ve şükretmesini bilenler için ibretler vardır.”⁸³

Kavram burada bir kayda bağlanmaksızın kök anlamı olan gezmek-dolaşmak anlamında günümüzde anladığımız formuna en yakın anlamda kullanılmıştır. Ancak bu ayette de yine geçmiş ümmetlerin bazı ibretlik hallerine te-

80 el-Hacc 22/46.

81 Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât el-fâzi’l-Kur’ân*, 497.

82 Koçyiğit, “Yeryüzünde Seyahat Etmenin Kur’ani Boyutu”, 129.

83 Sebe 34/18-19.

mas edilmiş, doğrudan seyahat eylemi mutlak olarak tavsiye edilmese de kafirleri tehdit edici ve Müslümanları uyaran bir hitap kullanılarak ibret nazarıyla seyahatin önemine dolaylı vurgu yapılmıştır.⁸⁴

Bir diğer ayette “seyr” kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de yukarıdakilerden farklı bir üslupla “*O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır*”⁸⁵ ifadesiyle doğrudan seyahati ifade edecek şekilde ancak bu eylemin Allah Teala’nın bir lütfu olduğuna vurgu yapılarak geçmektedir. Burada da seyahatin teşvik edilmesinden çok bir ihtiyaç hali olmasına temas edilmiştir diyebiliriz.

Görüldüğü gibi Kur’ân-ı Kerîm’de yolculuğun “seyr” lafzı ile geçtiği ayetlerde genellikle **seyahatin** ibret almak gibi **bir amaca yönelik olan yönü** ifade edilmektedir.⁸⁶

2.2.2. Darb Kavramı

Kur’ân-ı Kerîm’de seyahat eylemi ile ilişkili dikkat çeken diğer bir ifade ise “darb” kelimesidir. Darb, meşhur anlamıyla “*bir şeye vurmak, bir şeyi bir şeye çarpmak*” manasındadır. Fiilin var olan diğer anlamları hep bu anlamla irtibatlandırılmıştır.⁸⁷ Örneğin “*bir yere gitmek*” anlamı Türkçe’deki “*yol tepmek*” kullanımında olduğu gibi “*ayaklarını yürürken yere vurmak*” anlamından gelmiştir. “Darb” “*ticaret veya savaş için kendi ülkesinden çıkıp yolculuk yapmak*” anlamında da kullanılmaktadır.⁸⁸

Tespitimize göre “darb” kelimesi seyahatle bağlantılı olarak Kur’ân-ı Kerîm’de altı yerde geçmekte olup bu ayetlerde “**darabe fi’l-arz**” ve “**darabe fi sebîlillah**” şeklindeki ibare ile yer almıştır.⁸⁹

“Darb” kelimesi bir ayette “*Kendilerini Allah yoluna adadıklarından seyahat ve ticarete imkân bulamayan yoksullara verin...*”⁹⁰ şeklinde geçmekte olup “*rızık temini için dolaşma*” anlamında kullanılmıştır. Ayetin tefsirinde Kurtubî, yoksullardan maksadın hicret edip Allah yolunda kendilerini vakfetmiş kişiler olduğunu söylemiştir.⁹¹

“Darb” kelimesinin geçtiği bir diğer ayette “*Ey iman edenler! Sizler, sefere çıkan veya savaşa giren kardeşleri hakkında...*”⁹² şeklindeki ibarede kelime

84 Ebi Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân an te’vîli âye’l-Kur’ân*, 22/84; Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiku şavâimizu’t-tenzîl*, 3/256.

85 Yunus 10/22.

86 Mustafa Çağrı, “Seyahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37/8.

87 Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât elfâzi’l-Kur’ân*, 505.

88 İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 1/544; İlyas Uçar, *Yolculukta Namazın Kısaltılması* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 22.

89 Darabe fiili de “fi” harf-i cerri ile kullanıldığında “sefera” yani yolculuk yapmak manasına gelir.

90 el-Bakara 2/273.

91 el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 4/371.

92 Âl-i İmrân 3/156.

"*yeryüzünde cihada çıkmak*" anlamında kullanılmış olup, burada "*ticaret yahut başka bir maksatla yeryüzünde yolculuk yapmanın*" da kastedildiği söylenmektedir.⁹³ Taberî bu ayette zikredilen "*yeryüzünde sefere çıkan*" ifadesinden maksadın kimine göre "*ticaret için çıkan*" kimine göreyse "*Allaha ve Resulüne itaat için çıkan*" demek olduğunu söylemiştir.⁹⁴

"Darb" kelimesi bir önceki ayetle benzer anlamda savaş ve cihada dair buyruklarla ilişkili bir başka ayette "*Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığımız zaman iyi anlayıp dinleyin*"⁹⁵ ifadesiyle cihada çıkmak kastıyla yeryüzünde yürümek anlamında kullanılmıştır.⁹⁶

Seferilik hükümlerinin geçtiği ve yolculuk esnasında ibadetlerin durumuna dair en önemli ahkam ayetlerinden birisi olan Nisa, 101. Ayetinde de "*Yeryüzünde sefere çıktığımız zaman kâfirlerin sizi gafil avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur...*"⁹⁷ şeklindeki ibarede yolculuk eylemi "darb" kavramıyla karşılık bulmuştur.

Bu ve diğer bazı seferilik ayetlerinde, ilgili ibadetin ruhsatına sebebiyet teşkil edecek yolculuğun amacı konusunda birtakım tartışmalar vuku bulmuştur. Bu tartışmalarda konuya doğrudan etkisine binaen seyahatin amacı daha da önem kazanmıştır. Seyahatin amacına göre ruhsat hükmünün değişeceği konusunda farklı içtihatlar mevcuttur. Bu ayet ve öncesi ile sonrasında gelen ayetler hicret, savaş ve sefer hükümleri ile bu faaliyetlerde İslam'ın en temel ibadeti olan namazın nasıl kılınacağı konusuna açıklık getirmiştir. Şüphesiz ki hicret ve savaş gibi faaliyetlerin kaçınılmaz unsurlarından birisi de yolculuk olup ilgili ayetlerde yolculuğu ifade için "darb" kelimesinin seçilmesi de manidardır.

Diğer yandan yukarıdaki ayette bahsedilen yolculuğun yönü cihat için yolculuk olarak bilinse de bu ayette görülmekte ki "*Allah yolunda*" kaydı açıkça konmamıştır. Dolayısıyla dış görünüşüne göre bu ayet gerek cihat, gerek hicret, gerek ticaret ve gerek başka herhangi bir amaçla yapılmış olan seferlerin hepsini kapsar. Bunun için ayetin mutlak olarak "*yolculuk namazı*" hakkında olduğu söylenmiştir.⁹⁸

Bir diğer ayette "*Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah bilmektedir ki içinizde hastalar bulunacak, bir kısmınız Allah'ın lutfundan rızık aramak üzere yeryüzünde yol tepecek, diğerleri de Allah yolunda çarpışacaktır*"⁹⁹ şeklindeki ifade ile Allah mücahitler ile kendisinin çoluk çocuğunun nafakasını başkalarına iyilik ve lütufta bulunmak için helâl mal kazanmaya çalışanları eşit bir

93 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 5/376.

94 et-Taberî, *Câmi' u'l-beyân an te'vîli âye'l-Kur'an*, 6/180.

95 en-Nisâ 4/94

96 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 7/46.

97 en-Nisâ 4/101.

98 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 7/90; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/66.

99 el-Müzzemmil 73/20.

ifadede zikretmektedir. Dolayısıyla bu, mal kazanmanın, cihad seviyesinde olduğuna delildir. Çünkü yüce Allah bunu Allah yolunda cihat ile birlikte zikretmiş bulunmaktadır.¹⁰⁰

Tüm bunlardan yola çıkarak, “darb” kelimesinin yeryüzünde rızık arayışı, ticaret ve savaş gibi maksatlarla yapılan yolcuğu ifade eden yönüyle Kur’ân-ı Kerîm’de kullanıldığını ve tüm bu yolculukların mutlak bir yolculuktan ziyade birer amaç taşımaya binaen Kur’ân’ın seyahat hakkına bakışında seyahatin amacını önemseydiği kanaatine varmaktayız.

2.2.3. Sefer Kavramı

Kelime olarak “yolculuk etmek, bir yerden bir yere gitmek” anlamına gelen sefer kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de genellikle namaz ve oruç konularını anlatan ibadetle ilgili ayetler de yolculuk hükümlerinin anlatıldığı yerlerde geçmektedir. Ayrıca borçlar hukukunu ilgilendiren bir ayet ile bir cihat ayetinde ve Hz. Musa’nın yolculuğunun konu alındığı bir ayetin ibaresinde yer almıştır.

Özellikle fıkıh ilminde ıstılah haline gelmiş olan “sefer” kelimesi, seyahat etmeyi ifade eden Kur’ân kelimelerinden birisidir. Bu kelimenin geçtiği ayetlerde genellikle yolculuğun zorluklarına değinilmekte ve yolculuk yapanlar için çeşitli ruhsatlardan bahsedilmektedir.¹⁰¹

“Sefer” kelimesi fıkıh terimi olarak “şer’î şartlar çerçevesinde belirli uzaklıkta bir yere gitme”yi ifade eder. Fıkıhta daha çok “bazı hükümlerin değişmesine sebep olan yolculuk” şeklinde tanımlanan seferin mukabilinde “ikamet” ve “hadar” kelimeleri kullanılmaktadır. Türkçe de savaş amacıyla çıkılan yolculuk için “sefer” ve savaş hali için “seferberlik” kelimeleri kullanılır.¹⁰²

Mushaftaki sırasına göre “sefer” kelimesi ilk olarak Bakara Suresinde “İçinizden hasta veya yolcu olan, başka günlerden sayısınca tutar...”¹⁰³ ve “...Artık sizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, başka günlerden sayısınca tutar...”¹⁰⁴ şeklinde ki iki ayette geçmekte olup burada oruçlunun yolculuğa çıkması durumunda orucunu erteleyebileceği hükmüne yer verilmiştir. Ancak yolculuğun niteliği ve amacından doğrudan bahsedilmemiştir. Bundan maada müfessirler ve fakihler bu yolculuğun mutlak ya da mukayyet anlam taşımaya yönüyle üzerinde değerlendirmelerde bulunmuş ve farklı görüşler hasil olmuştur.

100 Komisyon, *Kur’an Yolu*, 5/489.

101 Hüseyin Nagur, *Ahkâmü’s-siyâha ve âsârihâ*, 125.

102 Fahrettin Atar, “Sefer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 36/294.

103 el-Bakara 2/184.

104 el-Bakara 2/185.

Kurtubî'ye göre, ayetteki *"veya yolcu olursa..."* buyruğunda sözü geçen ve oruç açmayla namazı kısaltmanın caiz olduğu yolculuk hakkında bu yolculuğun cihat ve hac gibi itaat yolculuğu olması halinde namazların kısaltılması hükmünde ulema ittifak halindedir. Akrabalık bağına gözetmek ve zaruri geçim talebi maksadıyla yapılan yolculuklar da bunlar gibidir. Ticaret ve mubah maksatlarla yapılan yolculuklarda namazların kısaltılmasını caiz görenlerin yanında görmeyenlerde vardır.¹⁰⁵ Ayrıca isyankârın yolculuğu hususunda Kurtubî, caiz olup olmaması açısından farklı görüşler olduğunu beyan etmekte ve caiz olmayacağı görüşünün daha tercihe değer bulunduğunu belirtmektedir.¹⁰⁶

Namaz ahkamıyla ilgili en mühim ayetlerden biri olan ve teyemmüm ayeti olarak bilinen Nisa 43. ayette *"Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, yolcu olan müstesna olmak üzere, cünüp iken de gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculuk halinde bulunursanız..."*¹⁰⁷ şeklinde geçen ifade de yolculuk sefer kelimesi ile karşılık bulmuştur. Ayetin ilk kısmında bulunan *"âbirü's-sebîl"*, yolcuya karşılık gelen ve Kur'an-ı Kerim'de tek burada kullanılan bir ifadedir. Ali b. Ebi Talib, İbn Abbas, Katâde, Mücahid, Said b. Cübeyr ve Ebû Hanife'ye göre *"ubûr"* kelimesinin bu ayette yolcular için kullanıldığını beyan etmiştir. Buna göre yolculuk halinde cünüp olanlara teyemmüm meşru kılınmıştır. Ayette yolculuğun *"sefer"* kelimesi ile ifade edilmesi amaçlı yolculuğa vurgu yapıldığını da göstermektedir.¹⁰⁸

Teyemmüm ayetinde de sefer kelimesi ile zikredilmiş olup ayet şöyledir: *"...Şayet hasta veya yolculuk halinde veya içinizden biri ayak yolundan gelirse yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursa, bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin)..."*¹⁰⁹

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim'de sefer kelimesi genellikle cihat için çıkarılan yolculuklardan bahsetmekte ve yolculuğun rızık arayışı, ticaret vs gibi bir amaç taşıması yönüne özellikle vurgu yapılmaktadır. Teyemmüm ayetleri ise yolculukta su bulunmadığı takdirde gusül abdesti alınması gereken durumlarda bile teyemmümün kafi olacağı hükmüyle aslında yolculuğun ne denli meşakkatli bir eylem oluşuna da ayrıca vurgu yapmaktadır. Bu da göstermektedir ki Allah Teâlâ seyahat özgürlüğünü neredeyse mutlak manada serbest bırakmakla birlikte özellikle din adına yapılacak seferler vesilesi ile Müslümanlara kolaylıklar getirmiştir. Müslümanın bu hükümleri kullanırken hükümlerin geldiği ortam ve amacı dikkate alması ve yapacağı yolculuğun niteliğini değerli hale getirmesi; yolculuğun zorluğuna binaen ibadetlerini ifada

105 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 3/163.

106 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 3/165.

107 en-Nisâ 4/43.

108 el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/202.

109 el-Maide 5/6.

karşılaşacağı güçlükleri dikkate alacak şekilde bir seyahat planı yapması gerektiğini söyleyebiliriz.

2.2.4. Hicret Kavramı

İslam dini terminolojinde oldukça önemli bir kavram olan hicret kelime olarak “*terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek, birleştirmek ve bağlamak*” gibi anlamlara gelen “*h-c-r*” kökünden türemiş ve bu kökün mastarından isimleşmiştir. Hicret kelimesi bu kök anlamın ifade ettiği “*kişinin herhangi bir şeyden bedenlen, lisânen veya kalben ayrılıp uzaklaşması ve bir şeyi bırakıp diğerine bağlanmak*” ve bundan maada “*bir yerin terkedilerek başka bir yere göç edilmesi*” anlamında kullanılır.¹¹⁰

Hicret kelimesi terim olarak genel-özel, maddi-manevi ve teknik anlamda farklı açılardan tanımlanabilir. En genel anlamda “bir yerden başka bir yere göç etmeyi” ifade eden hicret genel anlamda, “dini (İlahi-Allah için-din için-İlahi din için) sebeplerle bir yerden diğer bir yere göçmeyi”, özelde “Hz. Peygamber’in ve Mekkeli Müslümanların Mekke’den Medine’ye hicret olayını” ve teknik anlamda, “gayri müslim ülkeden (darülharp) İslâm ülkesine göç etmeyi” ifade eder.¹¹¹

Kur’ân-ı Kerîm’de hicret kelimesi doğrudan yer almamakla birlikte otuz bir yerde “hecr” kökünden gelen çeşitli türevlerin geçtiği görülür. Bunlardan araştırma konumuz ekseninde yolculuk ve seyahat kavramı ile irtibatlı olanlarını aşağıda sunacağız.

Bakara 218. ayette “*İman edenler, hicret eden ve Allah yolunda savaşanlar; şüphesiz işte bunlar Allah’ın rahmetini umarlar. Allah çok yarılığayıcıdır, sonsuz rahmet sahibidir*”¹¹² hitabıyla kullanılan hicret kelimesiyle Mekke’den Medine’ye hicret edenler kastedilmiş ve kelime terim anlamında kullanılmıştır. Bir başka ayette “*...Hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, benim yolumda eziyete uğratılanların, savaşanların ve öldürülenlerin, işte onların günahlarını elbette sileceğim...*”¹¹³ ifadesiyle yine din adına göç edenler kastedilmiştir.

Hem hicret ve hem de seyahatle ilgili en dikkat çeken iki ayette şöyle buyrulmuştur:

*“Kendilerine yazık etmekte iken hayatlarını sona erdirdikleri kimselere melekler “Ne işte idiniz?” dediler, (onlar) “O yerde zayıf görülenlerden idik” cevabını verdiler. Melekler ise “Allah’ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!” dediler...”*¹¹⁴

110 Ahmet Önkâl, “Hicret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/458.

111 Önkâl, “Hicret”, 17/458.

112 el-Bakara 2/218.

113 Âl-i İmrân 3/195.

114 en-Nisâ 4/97.

"Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok uygun yer ve imkân bulacaktır..."¹¹⁵

Bu ayetler üzerinde müfessirler çokça durmuş olup hicret adı altında bir seyahat emrinden bahseden bu ayette ki seyahat ve göçün nedenleri ile amaçları konusunda fikirler ileri sürmüşlerdir. Genel kanaat ise dini yaşamada baskı gören Müslümanın daha rahat olacağı bölgelere göç etmesinin gerekliliği üzerindedir. Bu hükmün sonucu olarak Kur'ân-ı Kerim'de seyahat konusunda belki de ulaşılabilecek en keskin yargının hicretin bu fonksiyonu olduğunu söyleyebiliriz. Zira hicret ayetleri göstermektedir ki Allah Teâla Müslümana dinini baskı altında yaşadığı yerden başka yere seyahat etmesini bazı durumlarda teşvik, bazı durumlarda emretmektedir. Buna göre seyahat insanoglu için belirli şartlar dahilinde özgürce işleyeceği bir eylem olup Müslüman için ise amaç taşıyan bir eylem olması yanında, konu dine ve cana yöneltilen bir baskı ise seyahat bir fariza haline dönmektedir.¹¹⁶

Hicret kavramının geçtiği diğer pek çok ayette ise hicret, iman ve cihat bağlantısına vurgu yapılmıştır: *İman edip de hicret edenler, Allah yolunda cihad edenlerle onları bağırlarına basanlar ve yardım edenler var ya işte gerçek müminler onlardır; başışlanma onlar için, büyük lutuf onlar içindir...*¹¹⁷

2.2.5. Rihle Kavramı

Sözlükte *"yola koyulmak, bir şeyin sırtına binmek"* anlamlarındaki *"rahl"* kökünden türeyen rihle kelimesi, İslam literatüründe terimleşmiş bir kavram olarak genellikle *"hadis öğrenmek (talebü'l-hadîs) ve râvi hakkında bilgi edinmek için seyahate çıkma"* mânasında *"er-rihle fi talebi'l-hadîs"* şeklinde kullanılmaktadır. Ancak kelime Kur'ân-ı Kerim'de genel manada yolculuğa karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'de "rhl" kökünden birkaç ayette geçen kavramın en etkili kullanıldığı yer şüphesiz Kureyş suresi olup *"Kureyş'in güvenliğini, onların kış ve yaz yolculuklarında güvenliğini sağlamak için (Allah lutuflarda bulundu)"*¹¹⁸ şeklindeki ifade ile ticari amaçla yapılan yolculuk anlamında kullanılmıştır. Bu ayette dikkat çeken en önemli husus hiç şüphesiz ki ayetin seyahatte güvenliği ön planda tutmaya yaptığı göndermedir.

Buna göre, buraya kadar ki kısımda gördüğümüz üzere, Kur'ân-ı Kerim'de seyahat etme ve bu sayede değişik toplumların kültür ve medeniyetlerine muttali olma ile bilgi ve fikir alışverişinde bulunma ve rızık elde

115 en-Nisâ 4/100.

116 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 7/379; Komisyon, *Kur'an Yolu*, 2/123.

117 el-Enfâl 8/74.

118 Kureyş 106/1-4.

etme amacıyla dolaşmanın önemini gösteren delillerin yanında seyahat özgürlüğünü kullanmada güvenlik unsurunun değerini ifade eden delillerin yer aldığını tespit etmiş olduk.¹¹⁹

Sonuç

Çalışmamızda seyahat kavramı ve müradiflerinin Kur'ân-ı Kerîm perspektifinden kavramsal analizini yaparak bu kavrama yüklenen asli anlamı, İslam hukukunda seyahat hakkının anlamlandırılmasına katkı sağlaması düşüncesiyle, tespite çalıştık. Bu meyanda Kur'ân-ı Kerîm'de seyahat kelimesinin aynı formda ve günümüzdeki anlaşılma şekliyle doğrudan tek bir ayette ancak; lafız olarak aynı kökten toplam üç ayette geçtiğini görmüş olduk. Bu ayetlerin ilkinde hitabın emir sigasıyla Müslümanlara değil müşriklere yönelik olup, onlara mühlet verme ve bu esnada ibret almaları maksadıyla yapılmış bir dolaşma eylemini ifade ettiğini tespit ettik. Diğer taraftan müfessirlerin genelinde bu ayette geçen seyahat kavramına mutlak anlamda bir dolaşma eyleminden ziyade düşünmek, ibret almak ve bed'îi manalara dalmak gibi amaç ve gaye taşıyan mukayyet bir anlam yüklediğini görmüş olduk.

Diğer taraftan seyahat kelimesinin geçtiği diğer iki ayeti incelediğimizde ise hem seyahat kavramına yüklenecek anlamı daha iyi temellendirdiğimizi ve hem de bunun yukarıdaki tespitimizi desteklediğini görmüş olduk. Bu ayetlerde "sâihûn" ve "sâihât" şeklinde geçen kelimenin var olan rivayetlerden hareketle çoğunluk tarafından "oruç tutanlar" şeklinde anlamlandırılmasının yanında bizzat bu müfessirlerin bu anlamlandırmanın illetini analiz ederken kelimeye yükledikleri mana seyahat kavramının yine yolculukla irtibatlı ancak, amaçlı ve gayeli ve bir anlam taşıdığı yönünde olmuştur.

Ayrıca sayıları ve ilmi kudretleri azımsanmayacak pek çok müfessir kendilerine ulaşan rivayetlere bağlı olarak kelimeye cihad edenler, hicret edenler, hadis ve ilim talebi için yola çıkanlar ve Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu tevhid ve azamete delâlet eden ibret ve alametler üzerinde tefekkür edenler şeklinde anlamlar yükleyerek kelimeyi yolculukla irtibatlı ancak amaç ve gayesi olan bir eylem olarak düşünmüşlerdir. Sonuç olarak bu ayetlerdeki "seyahat" ifadesi "*inzivada ibadet ve zikir ile meşgul olmak, sosyal ortamından uzaklaşıp kendini kısa süreliğine ibadete vermek maksadıyla uzlete çekilmek*" demektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde yer verdiğimiz seyahat kavramının müradifleri üzerine yaptığımız inceleme de "seyr", "darb", "sefer", "hicret" ve "rihle" gibi kavramların geçtiği hiçbir delilde mutlak yolculuğun emrine ve birkaç ayet dışında teşvikine dair bir beyana rastlamadık. Ancak bu kavramların geçtiği hemen her delilde Kur'ân-ı Kerîm'de yolculuk fiillerinde bir amaç vurgusu bulunduğu söyleyebiliriz. Buradan hareketle Kur'ân-ı Kerîm'de mutlak anlamda seyahat emir veya tavsiyesinden ziyade kayda

119 Komisyon, *Kur'an Yolu*, 5/693.

bağlanmış bir seyahatten söz edilebilir. Bu kayıtlar yeryüzünde Allah'ın yarattığı mucizeleri ve ibretlik hadiseleri görmek, varoluş ve ilerleyişten ibret almak, rızık temini, ticari faaliyet, ilim ve cihat amacıyla yolculuk yapmak gibi birey ve topluma maddi manevi dinamizm katacak eylemlerden ibarettir. Öyleyse Kur'an'ın öngördüğü seyahat Müslüman için inancını artıracak ve tüm insanlık için gönül eğlencesi olan bir faaliyetten çok değer taşıyan amaçlara sahip bir faaliyettir.

Buradan hareketle Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlara yönelik olarak ısrarla tavsiye edilen bir gezme-dolaşma ameliyesinden söz edilemeyeceğini belirtebiliriz. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de meşru bir amaca yönelik olan yolculuk emredilmemiş veya teşvik edilmemiş olmakla birlikte yasaklanmamıştır da diyebiliriz. Dolayısıyla bu da seyahatin ibâha alanı içinde değerlendirildiğini göstermektedir. Nitekim seyahat özgürlüğü söz konusu ise buna emir veya teşvik açısından değil; ibâha açısından yaklaşmak gerekir. Şu halde genel bir kural olarak naslarda yasaklanmamış olan yolculuklar genel itibarıyla mubah yolculuk kapsamında görülebilir.

Ancak kanaatimize göre Kur'an-ı Kerim'in etkilediği büyük ölçüde bir kültür turizmi ve nitelikli turizmdir. Bu manada bugünkü tanımıyla turizm Kur'an'ın ön gördüğü seyahat ve sefer kavramlarını tam olarak karşılayamamaktadır.¹²⁰ Kur'an-ı Kerim'de öngörülen seyahat sebepsiz ve başıboş yapılan bir dolaşma eylemi olmayıp kendisinde bir amacın olduğu ve mikrodan makroya sahih bir gayeyi hedefleyen dolaşma eyleminden ibarettir. Öyleyse bireylerin seyahat hak ve özgürlüklerinin kullanmaları noktasında yolculuk için taşıdıkları gayenin dikkate alınması ve konjonktüre göre seyahat hürriyetinin şeklinin tespit edilip sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir.

İslam dini ve hukukunun ana kaynağında edinmiş olduğu anlamlandırılmayı merkeze alarak seyahat hakkını *"yaşam, özgürlük ve saadeti aramak"*¹²¹ şeklinde nitelemek yerine *"hukuka konu olabilecek ve kurumsal yönü olan planlı ve amaçlı yolculuk"* şeklinde anlamak daha evla olacaktır.¹²² Bu meyanda seyahat özgürlüğüne temel olan sosyal ve hukuki yönüne binaen efradını cami ağıyarını mani bir tanımlama ile (Kur'an-ı Kerim'e göre) seyahat, *"cihad, ilim ve tefekkür için yeryüzünde ibret amaçlı bir inziva veya bir dolaşma eylemidir ki her yönüyle ilahi ibretleri görme ve onlara şükretme vasfı taşıyan amaçlı bir yolculuğun adıdır"* diyebiliriz.

Buna göre İslam da seyahat özgürlüğünden bahsederken bu seyahatin niteliğinin Müslümana meşru yönden fayda sağlamasını ve mefsedete yol aç-

120 Akpınar, *Kur'an Aydınlığında Seyahat*, 15.

121 Thomas Jefferson'a göre seyahat hakkı bu şekilde nitelendirilmektedir. bk. Kubilay Baysal, *Uluslararası Seyahat (Turizm)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1987, 15

122 Mustafa Çağrı, *"Seyahat"*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37/7.

mamasını da öngörmek gerekir. Asrımızda artan küresel seyahatlerde insanların hür iradeleri ile amaç ve gaye taşımaksızın yapacakları seyr-u seferlerin bireylere, topluma ve özellikle doğaya vereceği zararlar dikkate alınmalıdır. Bu minvalde bu özgürlüğü kısıtlamak yerine bireyler bilinçlendirilmeli, keyfi seyahat yerine nitelikli seyahat ve turizm canlandırılmalıdır.

Ayrıca belirtmemiz gerekir ki, Turizm araştırmacılarına göre turizm hareketlerinin en temel özelliği fiziksel bir rahatlama, dinlenme, eğlenme, merak gibi unsurları kapsaması ancak, ticaret yapma amacı taşımamasıdır. Oysa Kur'ân-ı Kerîm bu seyahatler sırasında Allah'ı anma, ibret alma, tefekkür etme gibi amaçlar taşınması gerektiğine işaret etmiştir ve ticari faaliyet amacıyla yapılan yolculuklardan bahsetmiştir. Buna göre Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan her seyahat hareketinin bir turizm olayına işaret ettiği doğrudan söylememekle birlikte günümüzde ki inanç turizmi kapsamında değerlendirilecek bir turizm faaliyetinin oluşabilmesi için; sektörün sahip olması gerekli nitelikler, İslam'ın emir ve yasaklarının sektöre nasıl uyarlanabileceğine ilişkin çalışmalar üzerine yapılacak araştırmaların artması gerekmektedir.¹²³

Çalışmamızın gayesi seyahat kavramının literatürdeki semantik alt yapısı ile naslardaki karşılığını ortaya koyarak günümüzde seyahat ve dolayısıyla turizm olgusuna yön vermek ve seyahat özgürlüğünün sınırlarını belirlemeye katkı sağlamaktır. Sonuç olarak görülmektedir ki seyahat, bünyesinde bireye meşakkati ve topluma faydasının yanında birtakım zararları da getirebileceğinden ve kavramı lafzi olarak ele alan naslar seyahati emir ve tavsiyeden ziyade mutlak seyahat yerine amaç ve gayesi olan nitelikli seyahatten bahsetmiş ve de seyahati somut dolaşma eylemi yerine manevi dinamikleri olan mütevazi bir hareket tarzı olarak öngörmüş olmasına ve ayrıca modern dünyada insan oğlunun sınırsızlaşan her hür arzusu gibi sınırsız yer değiştirme arzusunun özellikle doğamıza vereceği zarara binaen Müslümanlara ve tüm insanlığa seyahatin rahmetinin ve kesretinin yanında nitelikli ve kifayetli olmasını da ısrarla vurgulamamız gerekmektedir ki bu sayede hareketin bereketini insanlığın ve doğanın israfına tebdil eylemeyelim.

Kaynakça

- Abdurrezzak es-San'ânî, Ebu Bekir b. Hemmâm. *Musannef Abdurrezzak es-San'ânî*. thk. Habibu'r-Rahman el-A'zamî. Beyrut: Meclis-i 'Âlemî, 1., 1970.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah. *Müsned el-İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnaûd. Beyrut: Müessestü'r-Risâle, 1, 2001.
- Akpınar, Ali. *Kur'an Aydınlığında Seyahat*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

123 Özlem Altunöz vd., "Helal Turizm; Kuran-ı Kerim Kapsamında Seyahat Amaçlarının Turizm Açısından İncelenmesi" (2019), 334.

- Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Altunöz, Özlem vd. "Helal Turizm; Kuran-ı Kerim Kapsamında Seyahat Amaçlarının Turizm Açısından İncelenmesi". 2nd International Halal Tourism Congress, Kastamonu Üniversitesi, 2019. https://www.halaltourismcongress.com/wp-content/uploads/2019/05/2IHTC_Proceedings_Books.pdf
- Aynî, Bedreddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed. *'Umdetü'l-kârî Şerh-i Sahîh-i Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990.
- Baysal, Kubilay. *Uluslararası Seyahat (Turizm)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1987.
- Beğavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud el-Ferrâ. *Tefsîru'l-Beğavî meâlimu't-tenzîl*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Celeddin es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebi Bekir. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. thk. Muhammed Ata. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2011.
- Cessâs, Ebi Bekir Ahmed b. Ali er-Râzi. *Ahkâmu'l-Kur'an*. thk. Muhammed es-Sadık Kamhâvî. Beyrut: Dâru İhya'i-Turâsî'l-'Arabî, 1992.
- Çağrı, Mustafa. "Seyahat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37/7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Çoruh, Selahattin. *Genel Turizm Bilgisi*. Ankara: Güven Matbaa, 1969.
- Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *Sünenü'd-Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Devellioğlu, Ferid. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Aydın Kitabevi Yayınları, 1997.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistani. *Sünen-i Ebî Dâvud*. thk. Şuayb el-Arnaûd. Beyrut: Dâru'r-Risâletü'l-'Alemiyye, 1, 2009.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Umut Matbaası, 1992.
- Eralp, Ziya. *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu, 1983.
- Hüseyin Nagur, Haşim b. Muhammed b.. *Ahkâmu's-siyâha ve âsârihâ*. ad-Dammam: Dâru İbnu'l-Cevzî, 2003.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdülhak b. Galib el-Endelüsî. *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitabi'l-'azîz*. thk. Abdusselam Abdu's-Şafi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Ebî Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed. *Tefsîri ibn Ebî Hâtim*. thk. Esad Muhammed Tayyib. Suudi Arabistan: Mektebetü Nizar Mustafa el-Bâz, 1998.
- İbni Fâris. *Mucmelu'l-lugat*. Beyrut: Dâru İhya'i-Turâsî'l-'Arabî, 2005.
- İbn-i Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *el-İhsân fi Sahîh-i İbn-i Hibbân*. thk. Şuayb el-Arnaûd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- İbnü'l-'Arabî, Ebi Bekir Muhammed b. Abdullah. *Ahkâmu'l-Kur'an*. thk. Muhammed Ata. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- İbrahim Mustafa vd. *el-Mu'cemu'l-vasît*. Kahire: Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye, 1960.
- İçöz, Orhan. *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2, 2005.

- Kesîr, İmâdü'd-Din Ebi'l-Fidâ İsmail b. Ömer ibn. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Kili, Suna - Gözübüyük, Şeref. *Türk Anayasa Metinleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1985.
- Koçyiğit, Hikmet. "Yeryüzünde Seyahat Etmenin Kur'ani Boyutu". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2011), 125-144.
- Komisyon. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Komisyon. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11, 2011.
- Kozak, Nazmi vd. *Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayınları, 2010.
- Kurtubî, Ebi Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1, 2006.
- Manzûr, Muhammed b. Mukrim ibn. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru's-Sâdır, ts.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *Sünenü'n-Nesâî*. thk. Abdulfettah Ebu Ğudde. Haleb: Mektebetü el-Matbu'a el-İslâmiyye, 1986.
- Nîsâbü'rî, Ebu Abdillâh Muhammed el-Hâkim. *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1, 1990.
- Olalı, Hasan. *Turizm Teorisi ve Politikası*. İzmir: Endüstri Matbaacılık, 1963.
- Râgıb el-İsfahânî. *Müfredât Elfâzi'l-Kur'ân*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2009.
- Reşid Rızâ, Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm tefsîru'l-menâr*. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1947.
- Sarı Çallı, Didar. "Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Konusunda Türkiyenin Konumu". *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi* 4/1 (2015).
- Seyyid Kutub. *fi Zilâli'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru's-Şuruk, 32, 2003.
- Taberî, Ebi Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âye'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâr-ı Hicr, 2001.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Beşşar Avvad Maruf. Mısır: Dâru'l-Garbi'l-İslami, 1, 1996.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, ts.
- Uçar, İlyas *Yolculukta Namazın Kısaltılması* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Word Tourism Organization (WTO), "Dünya Turizm Örgütü Deklarasyonu", Erişim: 1 Temmuz 2020.
- <https://www.univeur.org/cuebc/downloads/PDF%20carte/68.%20The%20Hague.PDF>
- Zebîdî, Muhammed Murteza el-Huseynî. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Beyrut: Dâru'l-Hidâye, 2010.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiku ğavâmizu't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-'Arabî, 3, 1986.

Analysis of the Concept of Travel (Tourism) from the Quranic Perspective in the Context of Understanding the Freedom of Travel According to Islamic Law

(Extended Abstract)

In our study, by making a conceptual analysis of the concept of travel and its beneficiaries from the perspective of the Qur'an, we tried to determine the essential meaning attributed to this concept, with the thought of contributing to the meaning of the right to travel in Islamic law.

The phenomenon of travel, which has a dynamic structure and is considered to be as old as human history, has been expressed with different concepts in various languages, but it has been separated from the understanding of displacement for the last few centuries and associated with tourism. As a result of the development of dynamic events that make up travel and the confusion caused by many terms, all trends are gathered on the world tourism. In other words, tourism is the first concept that comes to mind when traveling/travel is mentioned today. As the centuries pass, almost half of the travel activities that take place for many different reasons such as hunting, curiosity, health, religion, trade, entertainment and leisure time are focused on tourism.

As a general definition that identifies travel and tourism, travel is "away from the place of residence, work, education, vacation, etc. to another place", and "travel is made for the purpose of returning generally". On the other hand, since Muslims did not have much role in the spread and institutionalization of the concept of tourism, today the concept of tourism has been filled in a more different way than the aims of the Islamic travel concept.

In the first verse in which the concept of travel is mentioned directly in the Qur'an, majority of the commentators stated that the travel order in the verse is directed towards the unbelievers and that this journey has a material and spiritual purpose. However, they put forward different opinions as to whether the act of travel is absolute or an act dependent on a certain record. However, it is obvious that most of the commentators stated that this statement has a meaning of comparison. According to this, as it can be understood from the first verse, the address to travel is not necessarily an address that commands or encourages travel to Muslims, but it is aimed at non-Muslims in a comparable sense, and this means giving them the last opportunity to think before the next punishment, in case of breaking the treaty.

In the Qur'an, the word travel is in the same form and in a single verse as understood today. But we have seen that the same root is mentioned in three verses in total. In the first of these verses, we determined that the address was not directed to the Muslims, but to the polytheists, expressing an act of wan-

dering in order to give them respite and take lessons in the meantime. However, we have seen that most of the commentators attribute a meaning to the concept of travel, which has a purpose such as thinking, taking lessons, and diving into deep meanings rather than an act of wandering.

When we examined the other two verses, we saw that both based the meaning on being attributed to the concept of travel better and this also supports our determination above. In these verses, the words "sāihūn" and "sāihāt" are interpreted by the majority as "fasting people" based on the existing rumors. However, the meaning they attribute to this word is that the concept of travel is also related to travel but has a purposeful meaning.

In the analysis we made on the adherents of the concept of travel, which we have included in the second part of our study, we did not find a statement about the order of absolute travel and its encouragement except for a few verses in any evidence where concepts such as "sayr", "coup", "voyage", "hijrah" and "rihla" are mentioned. However, we can say that there is an emphasis on purpose in the verbs of travel in almost every evidence where these concepts are used. From this point of view, in the Qur'ān, we can talk about a recorded journey rather than a travel order or recommendation in an absolute sense. So, the travel envisaged by the Qur'ān is an activity that will increase the faith of the Muslims and it has more values than an activity that is fun for the whole of humanity.

However, in our opinion, it is a cultural tourism and qualified tourism that is affected by the Holy Qur'ān. In this sense, with its current definition, tourism cannot fully meet the travel and voyage concepts predicted by the Qur'ān. The travel foreseen in the Qur'ān is not an act of wandering without reason, but it is an act of wandering that has a purpose in itself and aims a genuine goal from micro to macro. Therefore, it is necessary to take into account the purpose of the individuals for travel in terms of using their rights and freedoms to travel. The form of freedom of travel should be determined according to the conjuncture, and its limits should be determined.

Accordingly, while talking about the freedom of travel in Islam, it is necessary to foresee that the nature of this travel will benefit the Muslims legitimately, and it should not lead to exclusion. In the global travels that have increased in our century, the damages of the voyages that people will make with their free will without carrying a purpose will damage individuals, society and especially nature. In this respect, instead of restricting this freedom, individuals should be aware that qualified travel and tourism should be stimulated instead of arbitrary travel.